

Якщо такі або інші прояви набувають демонстративного характеру, то вчитель не має залишати їх поза увагою, оскільки існує культура (норми) взаємин, якими регулюється соціальна поведінка, і яку необхідно дотримуватися.

Таким чином, педагогічні міркування Василя Сухомлинського щодо організації суб'єкт-суб'єктних, суб'єкт-об'єктних взаємин не втратили своєї ваги і залишаються актуальними донині.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бондар Л. С. В. О. Сухомлинський про міжособистісні стосунки / Л. С. Бондар // Педагогіка і психологія. – 1998. – № 3 (20). – С. 21–24.
2. Булах І. С. Психологічні аспекта міжособистісної взаємодії викладачів і студентів : навч. посіб. / І. С. Булах. – К. : Нац. пед. ун-т, 2002. – 350 с.
3. Калмиков Г. В. Суспільство. Особистість. Взаємини. Громадянськість: гуманістичний погляд В.О.Сухомлинського у майбутнє : навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів / Г. В. Калмиков. – К. : Переяслав-Хмельницький державний педагогічний інститут, 2002. – 180 с.
4. Кон І. С. В поисках себя: личность и ее самосознание / И. С. Кон. – М. : Политиздат, 1984. – 335 с.
4. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г. С. Костюк. – К. : Рад. школа, 1989. – 608 с.
5. Савченко О. Я. Навчально-виховне середовище сучасної школи: діалог з В. О. Сухомлинським / О. Я. Савченко // Наук. віс. Микол. держ. ун-ту. Пед. науки : зб. наук. праць. Миколаїв. держ. ун-ту ім. В. О. Сухомлинського ; редкол. : [В. П. Андрущенко, І. Д. Бех, А. М. Богуш та ін.]. – Миколаїв, 2004. – Вип. 8.
6. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – Т. 2. – К. : Рад. школа. – 670 с.

Анотація

М.М.Марусинец

Организация учебного взаимодействия в контексте идей В.А.Сухомлинского

В статті представлені ідеї В.Сухомлинського о ролі суб'єкт-об'єктних, суб'єкт – суб'єктних взаимоотношень в організації навчаючого взаємодія.

Ключевые слова: *взаимодействие, обучающее взаимодействие, рефлексия, учитель*

Summary

М.М.Marusynets'

Organization of Educational Interaction in the Context of V.O.Sukhomlyns'kyi's Ideas

The article presents the ideas of V.O.Sukhomlyns'kyi about the role of subject-object and subject-subject relations in the organization of teaching interaction.

Keywords: *interaction, instructional interaction, reflection, teacher.*

Дата надходження статті:

„2” вересня 2011 р.

УДК 373:37.035.6

М.В.МАТІШАК,

*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
(м.Івано-Франківськ)*

Педагогічні умови формування етновиховного середовища початкової школи

У статті висвітлена проблема етнокультурного виховання школярів. Проаналізовано актуальність етнокультурної складової в освітньому просторі України, виділено педагогічні умови формування етновиховного середовища початкової школи, визначено особливості етнічної соціалізації молодшого школяра.

Ключові слова: *етнокультурна освіта, етновиховне середовище, етнічна соціалізація.*

Постановка проблеми в загальному вигляді... Сучасна освіта повинна забезпечити готовність особистості до життя в полікультурному світі: толерантно відноситися до представників різних етносів, примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, оберігати власну етнічну самобутність. Основою етнокультурного виховання школярів повинні бути педагогічні традиції українського народу, загальнолюдські принципи, здобутки світової культури.

Цілеспрямована етновиховна діяльність необхідна для забезпечення політичної стабільності в країні й потребує підтримки зі сторони державних структур прав, соціального статусу, національної самобутності кожного етносу. Основні засади етнокультурної політики Української держави закріплені в Конституції (Основному Законі) України, в Законах „Про національні меншини в Україні”, „Про свободу совісті та релігійні організації”, „Про охорону дитинства”, „Про об'єднання громадян”, Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку Української державності, Програмі виховання дітей та учнівської молоді в Україні, Національній

доктрині розвитку освіти в Україні, інших чинних документах, а також у міжнародно-правових актах, ратифікованих Верховною Радою України. До прикладу, Національна доктрина розвитку освіти містить положення про те, що „держава повинна забезпечити...збереження та збагачення українських культурно-історичних традицій, виховання шанобливого ставлення до національних святинь, української мови, а також до історії та культури всіх корінних народів і національних меншин, які проживають в Україні, формування культури міжетнічних і міжособистісних відносин” [4].

Аналіз досліджень і публікацій... Проблема етнокультурного виховання української молоді привертає увагу багатьох дослідників. Зокрема В.Євтух акцентує увагу на важливості проведення масових заходів, спрямованих на відродження й активне функціонування культур різних етнічних спільнот: проведення всеукраїнських фестивалів, форумів, конкурсів, широке використання засобів масової інформації та включення в навчальні плани шкіл та вищих навчальних закладів курсів з історії та культури етнічних спільнот, які проживають на території України.

І.Лощенкова вказує на необхідність розвитку пізнавальних та невербальних умінь і навичок, які дають дитині змогу вступати в контакт з іншими культурами та їхніми носіями.

О.Джуринський, Г.Дмитрієв, Т.Поштарьова надають перевагу таким методам навчання та виховання: діалог, дискусія, моделювання, рольові ігри, евристичні бесіди, робота з першоджерелами для розвитку навичок міжкультурного спілкування.

Значущість культурно-соціального аспекту сімейного виховання виділяють Е.Заредінова, Т.Кравченко, В.Федяєва.

О.Галай, В.Ковтун, О.Чебан наголошують на важливості вивчення національних традицій, звичаїв, творчості як передумови полікультурного становлення особистості.

Узагальнюючи теоретичні і практичні напрацювання вчених зазначимо, що вони зазвичай зосереджують свою увагу на засвоєнні учнями елементів етнокультури як об'єктивної реальності (звичаї, обряди, традиції, народна творчість тощо). Проте для формування етнокультурної компетентності учнів вирішальне значення має усвідомлення своєї приналежності до тієї чи іншої етнічної групи і особливості сприймання культури власного етносу та інших народів. Як зазначають дослідники: „Дитина повинна жити рідною культурою, а інші культури вона повинна знати. Жити і знати – ось у чому глибинна відмінність в організації педагогічного процесу по відношенню до різних культур” [10, с.112].

Формулювання цілей статті... Метою статті є аналіз актуальності проблеми етнокультурного виховання дітей та молоді і виділення педагогічних умов формування етновиховного середовища початкової школи.

Виклад основного матеріалу... Етнокультурна спрямованість освіти – це така характеристика освіти, яка показує, в якій мірі її завдання, мета, зміст, технології виховання і навчання орієнтовані на розвиток і соціалізацію особистості як суб'єкта етносу і як громадянина держави, здатного до самовизначення в умовах сучасної світової цивілізації [3, с.394].

Етнокультурна спрямованість освіти реалізується за умови дотримання принципів побудови і розвитку національної школи. Серед них:

- *Принцип включення вихованців в єдину етнокультурну традицію.* Національна школа повинна відображати в своїй діяльності зміст накопиченого фонду національних цінностей, досягнень свого етносу, особливостей його соціально-історичного досвіду. Опіраючись на національну культуру, школа створює для учнів ситуацію духовного комфорту, відчуття соціальної захищеності, тому що сприяє самоідентифікації особистості дитини. Включення вихованців у рідну етнокультурну традицію є успішним при умові застосування основного принципу національної школи – принципу реалізації конституційного права виховання і навчання учнів рідною мовою.

- *Принцип переходу від національної культури до пізнання культур народів спільного проживання в державі і прийняття світових культурних цінностей.* У зв'язку з цим М. Стельмахович зазначав: „той, хто любить свій народ, як правило, з повагою ставиться до інших народів; той, хто знає й шанує свою національну мову й культуру, як правило, прагне оволодівати й іноземними мовами, досягнути загальнолюдські культурні здобутки. Через засвоєння своїх, власних, народних, національних надбань можна по-справжньому опанувати загальнолюдськими духовними цінностями” [8, с.164]. Дослідник наголошує на тому, що міжнаціональне зближення має відбуватися на ґрунті розвитку народних національних культур.

- *Принцип діалогу культур* – основа взаємного збагачення і саморозвитку культур.

Перспективність розвитку національної школи залежить від реалізації системного підходу, який охоплює весь комплекс проблем щодо етнокультурної спрямованості освіти: філософських,

правових, економічних, змісту освіти, технологій навчання і виховання, наукового, навчально-методичного, кадрового і матеріально-технічного забезпечення. [3, с.395]

Отож, національна школа має відрізнятися „не національним аранжуванням” загальнолюдських цінностей, а національною культурою, доповненою і збагаченою інформацією про культуру інших народів.

Основними завданнями етнокультурної освіти є: соціокультурна ідентифікація особистості, засвоєння системи понять і уявлень про етнокультурне середовище, збереження і примноження культури власного народу, позитивне ставлення до культурної самобутності різних етносів тощо.

Комплексний підхід до реалізації етнокультурної спрямованості освіти, на нашу думку, передбачає створення етновиховного середовища початкової школи. У загальнонауковому значенні середовище – це сукупність природних і соціальних умов і впливів, що оточують людину; це життєвий простір, який активно чи пасивно діє на свідомість, почуття людини [7]. Навколишнє середовище діє прямо і опосередковано, а в школі тим дужче, чим органічніше вписується у цілеспрямований виховний процес.

Молодший школяр має прямі чи опосередковані зв'язки з природним, соціальним, навчальним, ігровим, технологічним і психопедагогічним середовищем. „Вихованість, навченість сучасної дитини – результат не лише діяльності вчителя, а й впливу всіх перелічених середовищ” [7, с.74].

Проте, виникають суперечності між вимогами до формування етнокультурного середовища сучасної початкової школи і відсутністю цілеспрямованої діяльності, насиченої морально-етичним змістом. Як зазначає О. Савченко: „... маємо спеціально створювати виховні і розвивальні ситуації, коли активно працюють моральні почуття, інтерес, мимовільна увага, пам'ять. Надзвичайно важливо, щоб дитину оточувало естетично-привабливе розвивальне і виховне середовище. Причому не створене раз і назавжди, а мінливе, змінюване педагогами, батьками разом з дітьми” [7, с.107].

Крім того, недостатньо забезпечити учнів теоретичними знаннями, потрібно сформувати вміння дотримуватися поведінки, яка відповідає загальнолюдським нормам і принципам. Урахування умов середовища, в яких перебуває дитина, вікових індивідуально-психологічних характеристик особистості, реалізація компетентнісного підходу до навчально-виховного процесу дозволить ефективно здійснювати етновиховну діяльність.

Етновиховне середовище розглядаємо як сукупність підсистем, які цілеспрямовано забезпечують досягнення освітніх цілей учасниками навчального процесу на засадах поваги до національних традицій, культурних цінностей різних народів.

На основі аналізу досліджень О.Горчакової, В.Мастерової, В.Ясвіна нами виокремлено компоненти етнокультурного середовища сучасної школи. Це:

Соціально-психологічна складова – суспільство і взаємовідносини між людьми. Особливістю етнокультурного освітнього середовища є те, що учасники навчально-виховного процесу (представники різних національностей, носії різних культур) будують взаємовідносини опираючись на свої уявлення про взаємодію. Крім того, соціально-психологічна складова включає особливості менталітету, стереотипів та традицій поведінки, притаманних тому чи іншому етносу. Причиною проблем при організації взаємовідносин можуть бути культурні відмінності, різні системи цінностей, розуміння соціальних ролей тощо.

Інформаційна складова – це інформація, необхідна для здійснення навчально-виховного процесу в умовах полікультурності. Доступ до такої інформації може бути ускладнений через недостатнє знання мови, або через нерозуміння важливості інформації учасниками навчально-виховного процесу.

В інформаційну підсистему входить також нормативно-правове забезпечення навчання громадян різних національностей та іноземних громадян. Накази й розпорядження, а також документація, що видається в навчальному закладі і пов'язана з організацією та забезпеченням навчально-виховного процесу в умовах полікультурності, також є складовою частиною інформаційної підсистеми. До окремої категорії відноситься навчальна інформація.

Педагогічна складова – це закономірності, принципи, засоби, способи, методи і технології, форми організації навчання та виховання учнів різних національностей і культур, навчально-методичне забезпечення навчального процесу (план роботи, програми, спеціально розроблені підручники, навчальні посібники, робочі зошити тощо).

Матеріально-технічна складова – технічні засоби забезпечення навчально-виховного процесу і побутові умови учасників навчально-виховного процесу, які належать до різних національностей і культур.

У міру дорослішання дитини її оточення розширюється, тим самим компоненти виховного середовища природно змінюються. К. Приходченко зазначає: „Особистісний світ дитини

розвивається від індивідуального до духовно-практичного досвіду людства з метою виховання людини культури, здатної до відтворення природно-культурного середовища з опорою передусім на національну культуру” [5, с.23].

Етнізація або етнічна соціалізація дитини починається в дошкільному та молодшому шкільному віці, з участі дитини у сімейних звичаях та обрядах, із народної пісні, причетності до народної творчості. У цьому віці формується культ рідного дому, сім'ї, рідного міста чи села, що є основою щодо подальшого усвідомлення дитини себе як частини нації.

У молодшому шкільному віці, згідно з результатами досліджень, отриманими О. Романовою (Білорусія), спостерігається суттєве зростання етнічних знань, не просте повторення, а систематизація інформації, отриманої від дорослих [9].

Етновиховну діяльність необхідно інтенсифікувати в молодшому шкільному віці, тому що саме в цей час „...формується не лише відчуття себе представником певної етнокультурної групи, систематизуються знання про інші народи та їх культури, але й формуються ставлення до них, своєрідна їх „оцінка”, основи поведінкової моделі до своєї та інших етнічних груп” [1, с.42]. Крім того, молодший шкільний вік характеризується психолого-педагогічними передумовами для формування навичок міжетнічної комунікації, толерантності: „...дитина оволодіває елементарним умінням та навичками підтримки та збереження міжособистісної злагоди, запобігання та мирного розв'язування конфліктів; здатністю брати до уваги думку товаришів та опонентів; орієнтацією на дорослого як носія суспільних еталонів та морального авторитета” [6].

Ефективність формування етновиховного середовища початкової школи підвищується за сукупності таких педагогічних умов:

- розробки змісту, форм, методів і технології етнокультурного виховання молодших школярів і їх упровадження в навчально-виховний процес;
- дотримання системного підходу, що забезпечує єдність теоретичних і практичних знань;
- розвитку в учнів емоційно-позитивного ставлення до здобутків власної культури та розуміння цінностей інших народів;
- стимулювання поведінки в безпосередньому зв'язку з практичним відпрацюванням відповідних умінь і навичок;
- дотримання основних принципів особистісно орієнтованого та діяльнісного підходів;
- підвищення педагогічної культури батьків.

Моделювання етновиховного середовища на основі виділених нами педагогічних умов дозволяє із розрізнених заходів, подій, свят, контактів тощо спроектувати модель етновиховної системи, яка об'єднує чинники впливу за певною метою, координує заходи, визначає ритм повсякденного життя і реальні перспективи етнокультурного розвитку учнівського і вчительського колективів у школі, класі, групі. Такий підхід є необхідним для співвіднесення мети і очікуваної результативності.

Якщо виховний процес стає керованим, тоді можна визначити його стан, оцінювати його ефективність за певними критеріями і показниками [7, с.40].

Висновки... Отож, підсумовуючи, можемо зазначити, що поняття „етновиховне середовище” є феноменом педагогічної дійсності і поряд з виховною системою є дієвим засобом етнокультурного виховання молодшого школяра. Етновиховне середовище стане істотним фактором особистісного розвитку школяра за умови дотримання комплексного підходу до проблеми. Неорганізоване у виховному плані середовище здатне негативно впливати на формування особистості дитини, незважаючи на зусилля педагогів.

Для створення етновиховного середовища початкової школи необхідно: визначити основні його компоненти і те, що буде їх об'єднувати; органічно вписати у процес творення етновиховного середовища дітей на доступному для них рівні; залучити до партнерської взаємодії всіх суб'єктів навчально-виховного процесу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Заредінова Е. Проблеми формування міжетнічної толерантності в учнів початкових класів (психолого-педагогічний аспект) / Е. Заредінова // Постметодика. – № 2 (86). – 2009. – С. 41–43.
2. Кириченко В. І. Виховний простір: сутність і технологія створення [Електронний ресурс] / Кириченко В. І., Ковганяч Г. Г. // Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vlush/Ped/2010_16_2/7.pdf.
3. Мацейків Т. Етнокультурна спрямованість шкільної освіти і виховання / Т. Мацейків // Гірська школа українських Карпат. – №4–5. – 2008–2009. – С. 394–397.
4. Національна доктрина розвитку освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.mon.gov.ua/laws/Ukaz_Pr_347.doc.
5. Приходченко К. Характеристика різнобічних якостей освітнього середовища / К. Приходченко // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – № 16 (203). – Ч. II. – 2010. – С. 23–31.

6. Основні орієнтири виховання учнів 1-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.mon.gov.ua/education/average.
7. Савченко О. Виховний потенціал початкової школи: посібник для вчителів і методистів початкового навчання / О. Савченко. – [2-ге вид., доповн., переробл.]. – К. : Богданова А. М., 2009. – 226 с.
8. Стельмахович М. Українська родинна педагогіка / М. Стельмахович. – К. : ІСДО, 1996. – 288 с.
9. Стефаненко Т. Этнопсихология / Т. Стефаненко. – М. : ИПРАН Академический Проект, Екатеринбург, 2000. – 320 с.
10. Шадриков В. Философия образования и образовательная политика / В. Шадриков. – М. : Логос, 1993. – 181 с.
11. Тайчинов М. Развитие национального образования в поликультурном, многонациональном государством / М. Тайчинов // Педагогика. – 1999. – № 2. – С. 25–35.

Анотація

М.В.Матишак

Педагогические условия формирования этновоспитательной среды начальной школы

В статье рассматривается проблема этнокультурного воспитания учеников. Проанализирована актуальность этнокультурного компонента в образовательном пространстве Украины, выделены педагогические условия формирования этнокультурной среды начальной школы, определены особенности этнической социализации младших школьников.

Ключевые слова: этнокультурное образование, этновоспитательная среда, этническая социализация.

Summary

M.V.Matishak

Pedagogical conditions of forming ethnocultural environment of primary school

The article deals with the problem of ethnocultural education of junior schoolchildren. The actuality of ethnocultural component in the educational environment of Ukraine is analyzed, pedagogical conditions of forming ethnocultural environment of primary school are selected, features of ethnic socialization of junior schoolchildren are presented.

Key words: ethnocultural education, ethnocultural environment, ethnic socialization.

Дата надходження статті:

„2” вересня 2011 р.

УДК 37.036(045)

В.П.МАЦЬКО,

доктор філологічних наук, доцент

(м.Хмельницький)

Виховний потенціал художнього слова Василя Сухомлинського

Вперше зацікавлюється увага на педагогічному, виховному значенні під кутом зору художнього слова видатного українського вченого В.Сухомлинського. Наголошено на українськості формування підростаючого покоління, прищеплення їм доброти, милосердя, патріотизму, любові до природи, краси рідної землі.

Ключові слова: виховний потенціал, художнє слово, оповідання, казки, методика викладання уроку.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Видатний український педагог В.Сухомлинський, працюючи в сільській школі на Кіровоградщині в другій половині ХХ століття, не міг, звичайно передбачити дитину початку ХХІ століття. Актуальність полягає в тому, що сучасне урбанізоване середовище різко відмінне від середовища, в якому живе й сучасна сільська дитина. Міська дитина не знає ні барвистих весняних лук, ні широкого безкрайнього степу, ні співу жайвора, ні тихих росяних світанків, ні чарівних миттєвостей заходу сонця, ні журливого співу потічка – тобто не знає всього того, що майже щоденно відкривав своїм вихованцям видатний педагог, справедливо вважаючи, що відкриття краси природи є могутнім засобом виховання. Така краса, сприйнята дитиною, виховує у ній доброту, естетичну витонченість, любов до рідної землі, формує потребу зберігати природу, тобто формує моральну серцевину майбутнього громадянина України. Це і є фундаментальною константою Сухомлинського. Торкаючись виховного процесу засобами художнього слова, дослідники не звертають особливої уваги на твори для дітей, що вийшли з-під пера видатного педагога.

Мета публікації – розкрити художні засоби, що ними оперує автор у творах для дітей, описуючи природу, життя тварин, людські стосунки, високе почуття патріотизму, милосердя. Казки, оповідання Сухомлинського несуть у собі значний виховний потенціал і сьогодні.

Приступаючи до викладу основного матеріалу скажемо, що нам випало жити в час, коли народжуються люди нового покоління. І головна риса останнього формується як діагноз – синдром дефіциту уваги з гіперактивністю (СДУГ). Цей синдром є результатом багатьох чинників – тут і матері, що вели неправильний спосіб життя (скажімо, курили й матюкалися), й екологія, і